

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis „EKONOMSKE TEME”
Godina izlaženja 50, br. 4, 2012, str. 633-649
Adresa: Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš
Tel: +381 18 528 624 Fax: +381 18 4523 268

DEZAVUISANJE TEORIJSKE EKONOMIJE: UZROCI I POSLEDICE

Slavica Manić*

***Rezime:** U ovom radu se analiziraju svi dosadašnji nastavni planovi Ekonomskog fakulteta u Beogradu. U njegovoj višedecenijskoj tradiciji isti su često menjani radi formiranja različitih profila ekonomista. Raznoliki pomaci načinjeni u dosada preduzetim reformama su ponekad podrazumevali minorne dopune i „kozmetičke“ korekcije, ali i radikalne „rezove“ koji tangiraju strukturu nastavnih planova. Diferenciranje ekonomskih disciplina, izmene u nazivima predmeta i usmerenja su, u najvećoj meri, bili rezultat egzogeno iniciranih podsticajnih impulsa. Cilj ovog rada je da pokaže da se, uprkos nesumnjivim poboljšanjima (u smislu prilagođavanja važećim svetskim standardima), primećuje trend generalno sve lošijeg pozicioniranja teorijske ekonomije (a pogotovo u odnosu na poslovnu ekonomiju), prouzrokovan, između ostalog, komodifikacijom obrazovnog procesa.*

***Ključne reči:** teorijska ekonomija, poslovna ekonomija, reforme nastavnih planova, komodifikacija*

Uvodna razmatranja

Ekonomski fakultet u Beogradu je institucija sa tradicijom dugom 75 godina. Osnovan je kao Ekonomsko-komercijalna visoka škola davne 1937, te prerastao u Fakultet u okviru Univerziteta u Beogradu 1946. godine sa ciljem da svojim postojanjem teorijski i stručno obrazuje i osposobljava kadrove u oblasti ekonomskih, finansijskih i komercijalnih nauka i na taj način prevaziđe problem „insuficijentnosti dotadašnjeg visokog ekonomskog obrazovanja“ (40 godina Ekonomskog fakulteta, 1977, 11). Od tog vremena do danas nastavni planovi i programi su se dinamično i kontinuirano menjali. Reforme su preduzimane u dobroj nameri da se omogući, pre svega, stvaranje onih profila ekonomskih kadrova koji odgovaraju potrebama privrede i društva, ali i da se, u meri u kojoj je to moguće i izvodljivo, unapredi ekonomska teorija i praksa.

* Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, slavica@ekof.bg.ac.rs

UDK 371.214:330.1, pregledni rad

Primljeno: 30.06.2012. Prihvaćeno: 05.11.2012.

Cilj ovog rada je da, na osnovu analize strukture nastavnih planova Ekonomskog fakulteta u Beogradu, prikaže tendenciju generalno nepovoljnog pozicioniranja teorijske ekonomije u istima (a pogotovo u odnosu na poslovnu ekonomiju). Na početku je, naravno, neophodno napomenuti da je izvršavanje gore pomenutog zadatka otežano postojanjem određenih metodoloških ograničenja.

Polazna tačka je, svakako, determinisanje samog pojma teorijske ekonomije, odnosno preciziranje suštine istog u kontekstu naše analize. U ekonomskoj nauci je dugi niz godina vladalo mišljenje da teorijska ekonomija formuliše opšte zakonitosti o vezama između ekonomskih pojava i procesa, da pruža kvalitativna saznanja o prirodi ekonomskih fenomena, da konstruiše idealne, apstraktne modele koji odražavaju pravilnosti u ekonomskim procesima. Bilo je to vreme kad su, zapravo, teorijska i matematička ekonomija tretirane kao dva pojavna oblika obuhvatanja i analize ekonomskih zakonitosti.

A onda je neoklasika, kao *mainstream* u ekonomiji, jednim delom zarad podizanja nivoa realističnosti mikroekonomije, a drugim delom u svrhu proklamovane „odbrane naučnosti“ ekonomske nauke (a zapravo u cilju jačanja sopstvene „unutrašnje snage“), potenciranom upotrebom matematičkog formalizma u potpunosti preinačila ideju teorijske ekonomije. Zahvaljujući insistiranju isključivo na logičkoj konzistentnosti teorije su postale, ili drugačijim vokabularom izrečene, prastare ideje (Guerrien, 2003, 105) ili *ad hoc* hipoteze umetnute u neoklasično tvrdo jezgro (Nightingale, 2003, 182). Na taj način je izvorni koncept teorijske ekonomije supsumiran pod matematičku ekonomiju, te ona u sadržajnom (suštinskom) smislu ima drugačije značenje.

Iz navedenih razloga bi svaki pokušaj da se, na osnovu uvida u nastavne planove, spozna ili barem naznači (i nasluti) u kojoj meri je u iste inkorporirano ono što (shodno gore navedenim tumačenjima) spada u domen teorijske ekonomije, čak i na papiru izgledao utopijski. Stoga smo se odlučili da pod teorijskom ekonomijom podrazumevamo široku tematiku koja pokriva različite discipline iz fundamentalnih oblasti – mikro i makroekonomije, potom istoriju ekonomske misli, ekonomsku metodologiju, privrednu istoriju, te oblast ekonomskih sistema i ekonomije rada. To je podrazumevalo i premošćavanje nove poteškoće – terminoloških razlika (od neznatnih do drastičnijih) između nastavnih planova. A da bismo zaista „dokučili“ kakav je status ovako percipirane teorijske ekonomije u istim, bilo je neophodno ustanoviti koje od pomenutih disciplina su imale status obaveznih ili zajedničkih za sve studente (u svakom od do sada donetih nastavnih planova).

Rad je strukturiran na sledeći način: u prvom delu ćemo dati pregled osnovnih karakteristika i osobenosti svakog od nastavnih planova, te na osnovu istih sublimirati zapažanja o promenama u statusu teorijske ekonomije; u drugom delu ćemo proučiti izvesne izabrane elemente kojima potkrepljujemo prethodno ustanovljeno pozicioniranje teorijske ekonomije (konkretno, pokazaćemo da je njen nepovoljan status moguće uočiti na osnovu broja studenata koji se opredeljuju

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

za proučavanje ove oblasti, te broja odbranih magistarskih i doktorskih disertacija iz ove tematike u poređenju sa tezama iz domena poslovne ekonomije); u trećem delu ćemo se posvetiti internim i eksternim uzrocima lošeg pozicioniranja teorijske ekonomije, kako bismo ustanovili koje od pomenutih smatramo „odgovornim“ za trenutni status teorijske ekonomije u nas.

Kontinuirano potiskivanje teorijske ekonomije: studija slučaja Ekonomskog fakulteta

Prvih sedam decenija egzistiranja Fakulteta percipira se kroz sledeće faze (70 godina Ekonomskog fakulteta, 2007, 36-92): obnova rada Ekonomsko-komercijalne visoke škole i osnivanje Ekonomskog fakulteta (1944-1951), rast (1951-1967), razvoj (1967-1997) i sedma decenija (1997-2007). Ovakva konceptualizacija njegovog evoluiranja, međutim, po najmanje dva osnova nije pogodna za potrebe naše analize. Prvo, predmet našeg interesovanja ne koincidira sa gore pomenutom shemom. Drugo, dati prikaz ne obuhvata poslednje izmene u nastavnom planu (načinjene 2008), niti njihove mnogobrojne konsekvence koje se već manifestuju i materijalizuju. Iz datih razloga fokusirati ćemo se isključivo na one osobenosti svih dosadašnjih nastavnih planova koje su od značaja za analizu statusa teorijske ekonomije. Pregled pomenutih karakteristika (ukupan broj predmeta, njihov status, specifičnosti nastavnog plana) dat je u sledećoj tabeli.¹

Nast. plan	Broj predmeta	Status predmeta	Specifičnosti nastavnog plana	Pozicija teorijske ekonomije
1937	54	Obavezan	Preglomazan; nekoherentan (predmeti su koncipirani kao kvalitativno i kvantitativno neusaglašeni delovi naučnih oblasti ili kao kombinacija nespojivih disciplina); dominiraju poslovi tehnike	Loša: zanemarljiv je udeo teorijskih disciplina (ispod 10%)

¹ Kalkulacije autora na osnovu: 40 godina Ekonomskog fakulteta, 1977; 50 godina Ekonomskog fakulteta, 1987; 60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997; 70 godina Ekonomskog fakulteta, 2007.

Slavica Manić

Nast. plan	Broj predmeta	Status predmeta	Specifičnosti nastavnog plana	Pozicija teorijske ekonomije
1945/46	32	Obavezan	Rezultat pokušaja da se eliminišu uočeni propusti: (komponovanje predmeta iz različitih naučnih oblasti, njihova teorijska neusaglašenost); radikalne promene u sadržini i drugačije pregrupisanje u strukturi	Poboljšanje (povećanje udela teorijskih disciplina na oko 20%)
1947/8	24	Obavezan i samo jedan izborni	Sažimanje nastavne materije; preciznije definisanje naučnih oblasti; spolja nametnuto formiranje opštih profila	Poboljšanje „sa rezervom“: nastalo kao posledica tadašnjih ekonomskih prilika koje nisu zahtevale viši stepen specijalizacije.
1951/52	do 27	21 obavezan i zajednički, ostali determinisani usmerenjem na višim godinama (opciono)	Ideološki „obojen“ uprkos dobro koncipiranim pripremama (diskusije na Fakultetu, razmene iskustava na interfakultetskim konferencijama, konsultacije sa stručnim udruženjima i predstavnicima privrede)	Nepromenjena u odnosu na prethodna dva plana
1956/57	23	14 obaveznih i zajedničkih, ostali su determinisani usmerenjem (opcionom grupom) od II godine	Prvo radikalnije podvajanje na teorijsku i poslovnu ekonomiju (makroekonomiju i opštu ekonomsku teoriju s jedne, te ekonomiku i organizaciju preduzeća, sa druge strane).	Neznatno pogoršanje (dislociranje jednog teorijskog predmeta iz zajedničkih u opcione)
1958/59	15	Determinisan odsekom (A- Opšta i B- Poslovna ekonomija), 1-2 izborna predmeta	Sažimanje nastavne materije; drastično smanjenje broja ispita; oprečni zahtevi (težnja ka ostvarivanju jedinstva teoretskog i primenjenog dela ekonomske nastave, uz istovremeno zadržavanje podvojenosti na odseke)	Drastično pogoršana (jedan predmet teorijske orijentacije na odseku B)

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

Nast. plan	Broj predmeta	Status predmeta	Specifičnosti nastavnog plana	Pozicija teorijske ekonomije
1960/61	26-28	Determinisan odsekom (A-Opšta i B-Poslovna ekonomija), 1-5 izbornih predmeta	Inverzija u strukturi (grupisanje predmeta poslovne ekonomije na prvi, a teorijskih predmeta na drugi stepen studija); dvostepena nastava se primenjuje samo na odseku B	Poboljšanje „sa rezervom“: 3 teorijske discipline na odseku B (“rezerva” postoji jer je reper za procenu izuzetno loša pozicioniranost teorijske ekonomije u prethodnom nastavnom planu).
1966/67	32-36	17 obaveznih i zajedničkih na prve dve godine, ostali su determinisani izborom smera na višim godinama	Ukidanje inverzne strukture; povećan broj usmerenja na 7; percipira se kao jedan od najradikalnijih reformskih zahvata jer je prvi „dugotrajniji“ plan koji poseduje „ugrađenu“ fleksibilnost (mogućnost usavršavanja i dopunjavanja programa, bez suvišnih „rezova“ u nastavnom planu)	Relativno poboljšanje: povećan je broj obaveznih ekonomsko-teorijskih disciplina; fond časova posvećen njihovom proučavanju je ispod petine ukupnog fonda časova.
1977/78	33-37	Postoje zajednički predmeti, kao i oni determinisani izborom jednog od tri odseka od II godine, ili predodređen smerom na višim god. studija.	Uvođenje jednosemestralne nastave za većinu predmeta; obavezna stručna praksa; solidan zajednički „fond znanja“ (60% ukupnog broja časova nastave); mogućnost osnivanja novih smerova shodno potrebama privrede; grananje disciplina poslovne ekonomije	Fond časova namenjen teorijskim disciplinama čini sedminu ukupnog fonda
1987/88	38	Postoje zajednički predmeti, kao i oni determinisani izborom jednog od 7 smerova (počev od IIIg); jedan izborni predmet	Jednosemestralna nastava za sve predmete; ovaj plan kombinuje principe prethodna dva; dalje diferenciranje disciplina poslovne ekonomije	Fond časova namenjen fundamentima ekonomskog obrazovanja je retko na nivou sedmine ukupnog fonda

Slavica Manić

Nast. plan	Broj predmeta	Status predmeta	Specifičnosti nastavnog plana	Pozicija teorijske ekonomije
2000	30-33	13 zajedničkih, ostali su determinisani usmerenjem od II godine i opcionom grupom; jedan izborni predmet	Obiluje polovičnim rešenjima; nije produkt analize programskih sadržaja (za nepotpunost plana „optužene“ su nepovoljne opšte okolnosti); promene tangiraju samo prateću literaturu	Pogoršana (jedna teorijska disciplina je transferisana iz zajedničkih u opcione).
2004	27-32	13 zajedničkih, ostali su determinisani studijskim programom; jedan izborni	Nepromenjena osnovna struktura; formalno preuređenje plana (uvođenje ECTS), izvesne promene u programima predmeta sa prve dve godine	Pogoršana: fond časova namenjen fundamentalnim disciplinama čini oko jedne devetine ukupnog fonda
2008	30-33	13 zajedničkih, ostali su determinisani modulom i opcionom grupom; raste broj izbornih predmeta	Uglavnom formalno rekonstruisanje prethodnog plana (prevođenje studijskih programa u module, ispoštovana propisana struktura po disciplinama, veći broj „korpi“ izbornih predmeta)	Nepromenjena pozicija teorijskih predmeta; problematično (“odokativno”) razvrstavanje disciplina na akademske, teorijske, naučno-stručne i aplikativne

Šta je zajednički imenitelj za mnoštvo raznolikih (formalnih i suštinskih) promena kojima su podvrgavani nastavni planovi? Svaki preobražaj u sferi ekonomskog obrazovanja bio je samoproklamovan kao reformski. Pitanje je samo šta se pod terminom “reformski” zaista podrazumevalo. Prema Vujaklijinom „Rečniku“ (1997, 778), reč reforma je latinskog porekla i znači: preinačenje, preobražaj, promenu nabolje, izmenu, popravku nekog stanja ne menjajući mu suštinu. Ovakvo značenje koje sadrži „restaurativnu komponentu“ (Liessman, 2008, 138) je daleko od onog što se zbivalo u nas.

Svaki reformski pokušaj je samo na početku zvučao izvorno, pledirajući da je reč o kompleksnom poduhvatu i permanentnom procesu, čiji je cilj sve vreme identičan: obezbeđivanje suštinskog povezivanja i usklađivanja obrazovanja ekonomista sa potrebama privrede i društva. Pri tom, čak i minorne, korekcije ili dopune su, budući novine u datom trenutku, automatski tretirane kao poboljšanja i unapređenja, čak i kad bi se, nakon samo par godina njihove primene, ispostavilo da je reč o promašajima, zarad kojih je, naravno, neophodno novo, opet reformsko, „provetravanje“.

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

Zapravo, višedecenijsko reformisanje je konačno ispoljilo svoju isključivost: o povratku ili obnovi više nema ni govora. Potku svake od prethodnih reformi karakteriše i, nekako usput (a opet davno) data napomena, da iste podrazumevaju napuštanje tradicija „ukoliko su one predstavljale kočnicu daljeg privrednog razvitka i progresa“ (40 godina Ekonomskog fakulteta, 1977, 13). Oblast poslovne ekonomije je ovo shvatila kao poziv na „akciju“ (i apel za korenitim promenama), te je ostvarila svoje namere u formalnom i suštinskom smislu: tadašnja Katedra za ekonomiku i organizaciju preduzeća je uspela da se odupre ideološkim uplivima socijalističkih vremena, uspešno zadržavši svoj naziv više od tri decenije; na talasima velike ekspanzije oblasti i područja organizacionih nauka otvoren je prostor za enormno narastanje broja novih predmeta i suštinskih promena nastavne materije (zbog čega, u krajnjoj instanci, dolazi i do preimenovanja gore pomenute katedre u Katedru za poslovnu ekonomiju i menadžment).

S druge strane, teorijska ekonomija se, uglavnom, držala postojećih procedura i zacrtanih društvenih opredeljenja. Upoznavanja sa kritičkim pristupima ekonomskoj analizi, te sa usavršavanjima u oblasti ekonomske metodologije su se, po pravilu, usputno spominjala, pa se stekao utisak da je reč o elementima od sekundarnog značaja pri koncipiranju narednih nastavnih planova, pogotovo kad imamo na umu stalno prisutan reformski zahtev o neophodnosti prilagođavanja planova i programa zahtevima privrede. Drugim rečima, ako izuzmemo postojanje izvesnog interesovanja strane naučne javnosti za osobenosti samoupravnog socijalizma (a zajedno s tim i doprinose koji su tim povodom pružili ovdašnji ekonomisti), za pomake u domenu teorijske ekonomije nije bilo ni motivacije ni ikakvih očekivanja. Otuda je, osim uzleta u prvim poratnim godinama (što je takođe izazvano dejstvom faktora van njenih okvira), relativna letargičnost teorijske ekonomije kulminirala (slobodno se može reći) očajnom pozicioniranošću u nastavnom planu iz 1958. godine.

Decenija oporavka i kakvog-takvog oživljavanja koja je potom usledila, je za optimiste bila dokaz da je reverzibilnost u procesu potiskivanja teorijske ekonomije moguća. Međutim, ono što je usledilo je predstavljalo potvrdu slutnji da uporište od svega par inventivnih „umova“ nije dovoljno za dugoročne i dalekosežne poduhvate u situaciji kad, s druge strane, stoji „armada“ poslovne ekonomije. Naime, nekako u slično vreme kad su inicirani prvi ozbiljniji koraci u domenu poslovne ekonomije, usvojen je i čuveni nastavni plan iz 1966, koji je rezultirao (ukoliko imamo u vidu sve dosadašnje planove Ekonomskog fakulteta) relativno najpovoljnijom situacijom bar kad je reč o formalnoj prisutnosti disciplina teorijske ekonomije u obrazovanju ekonomista. A onda je usledila kontraofanziva poslovne ekonomije par godina kasnije. Naime, diferenciranje ekonomskih i organizacionih fenomena predstavljalo je osnovu da područje poslovne ekonomije materijalizuje svoju prednost. Tako je već 1971. godine dostignut maksimalan broj predmeta iz područja ekonomike i organizacije

preduzeća (60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 126), što se nadalje manifestuje njihovim razgraničavanjem i odvajanjem u dve posebne naučne oblasti i nastavne discipline, te opredmećuje kroz prodor i dalji razvoj predmeta sa sličnom orijentacijom (Planiranje i razvojna politika preduzeća, Marketing, a potom i mnoštva drugih).

Pa ipak, začetnici marketinške orijentacije su se konstantno žalili da postoji raskorak između razvijenosti teorije u ovoj oblasti (kao da su istu lično koncipirali!) i njene praktične primene, te prozivali „odsustvo političke odlučnosti na stvaranju ekonomskog ambijenta koji će funkcionisati na principima modernog tržišnog sistema“ (60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 124) kao glavnog krivca za pomenuti propust. To ih, naravno, nije omelo u nastojanjima da težište daljeg razvoja usmere na formiranje novih smerova za menadžment, proširivanje i jačanje postojećih smerova (za marketing, organizaciju preduzeća, trgovinu i turizam), te da potenciraju neophodnost stalnog osmišljavanja i organizovanja inovacionih kurseva za potrebe privrede. Sa stanovišta teorijske ekonomije, međutim, najveći deo tog vremena se može tretirati kao povratak jednosmernom procesu njenog potiskivanja. Jedina svetla tačka, bar sa aspekta ukupnosti obrazovanja ekonomista, je činjenica da je otpor nastavnog kadra ove orijentacije onemogućio profilisanje profesionalno orijentisanih kratkih studija (isključivo usmerenih na praksu), pošto bi takva tendencija išla na uštrb suštine obrazovnih sadržaja, a posrednim putem dodatno ugrozila (ionako nezavidan) nivo naučnosti i refleksivnosti prisutan u ekonomskoj nauci na ovim prostorima.

Merljive posledice dugotrajnog potiskivanja teorijske ekonomije

U kojoj meri je kontinuirano potiskivanje teorijske ekonomije ostavilo traga, može se uočiti na osnovu trendova u opredeljivanju za ovo usmerenje kako na osnovnim, tako i na postdiplomskim i doktorskim studijama.

Na osnovu podataka o brojnom stanju redovnih studenata upisanih u treću i četvrtu godinu studija po smerovima u periodu 1975-1977, uočava se sledeće: smer ekonomske politike i planiranja se kotirao kao drugi od sedam smerova, a u to vreme se za isti opredeljivalo oko 20% ukupnog broja redovnih studenata.² Odnos broja upisanih na drugu godinu u periodu 1980-1987 je takođe išao u korist Opšte naspram Poslovne ekonomije. U istom periodu je na trećoj godini situacija izmenjena u korist poslovne ekonomije (naročito u periodu 1980-1982), a agresivnost u plasiranju „noviteta“ (za koje čak i gurui ove oblasti tvrde da su ništa više do narodne mudrosti pretočene u kitnjaste nazive)³, inicirana uvođenjem predmeta Marketing na odsek Poslovne ekonomije davne 1977. godine, rezultirala je, samo deceniju kasnije, pozicioniranjem ovog predmeta kao opšteobrazovnog za

² Obračun autora na osnovu: 50 godina Ekonomskog fakulteta, 1987, 35.

³ Filip Kotler je tvrdio da su poslovne škole dale „intelektualni respekt onome što je u stvari narodna mudrost“, te na taj način stekle auru poštovanja. Citirano prema: Crainer, 1999, 1.

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

sve studente, te uvođenjem smera pod istim nazivom koji je upisivalo oko 35% ukupnog broja studenata.⁴

Rapidno smanjenje interesovanja za teorijsku ekonomiju na četvrtoj godini se očitava u apsolutnom padu, ali i kroz strukturu broja upisanih na ukupno osam smerova (na koje su se mogli upisati studenti oba pomenuta odseka) – naime, udeo Ekonomske teorije je iznosio 10% (u periodu 1980-1982), da bi školske 1986/1987. pao na svega 2%.⁵

U narednih deset godina (1986-1996), kao rezultat povećanja interesovanja za studije ekonomije, broj studenata se udvostručio. U sličnom periodu (1990-1996), broj redovnih studenata treće godine koji su se opredeljivali za smer Opšte ekonomije je varirao od 35 do 79 (6-10% ukupnog broja studenata treće godine), što je daleko manje od opredeljenih, na primer, za smer Marketing (čije učešće u ukupnom broju studenata treće godine iznosi 24-38%).⁶

U periodu 2007-2010. broj redovnih studenata treće godine koji upisuju studijski program (modul) Ekonomska analiza i politika je relativno sličan i varira od 20 do 69 (što čini 1,38 do maksimalnih 4,6% ukupnog broja studenata treće godine). Studijski program Marketing je u isto vreme upisivalo 123 – 244 studenta, ili 8,53 – 16,9% ukupnog broja studenata treće godine.⁷

U ovoj školskoj godini su treću godinu modula Ekonomska analiza i politika upisala 53 studenta. Sudeći po rezultatima ankete koju smo sprovedeli na uzorku od 120 studenata prve godine Ekonomskog fakulteta, tražeći od njih da u ovom trenutku iskažu svoje preferencije po pitanju modula, teško je očekivati da će se nepovoljni trend zaustaviti ili izmeniti nabolje. Naime, samo bi tri studenta (od 120 anketiranih) u ovom trenutku bila spremna da upišu modul Ekonomska teorija i analiza, što nas navodi na zaključak da će se, u najboljem slučaju, sledeće godine samo 4-5% od ukupnog broja studenata zaista opredeliti da to i učini.

Slična je situacija i u tzv. drugom ciklusu obrazovanja. Postdiplomske studije se organizuju od školske 1960/61. godine, a broj kurseva je prilagođavan potrebama privrede i interesovanjima studenata. Rezultati postignuti u narednih petnaestak godina pozitivno su ocenjeni sa stanovišta obuhvatnosti. Ipak, na osnovu uvida u listu magistarskih kurseva i tema odbranih teza, stiče se utisak da su se kao dominantni u to vreme isfiltrirali kursevi: Poslovna ekonomija, Privredni razvoj i Međunarodna ekonomija. U petnaestogodišnjem periodu (1960-1975) skoro trećina odbranih magistarskih teza je bila iz oblasti poslovne

⁴ Obračun autora na osnovu: 60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 123.

⁵ Obračun autora na osnovu: 50 godina Ekonomskog fakulteta, 1987, 65-67.

⁶ Kalkulacija autora na osnovu: 60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 37.

⁷ Za period 2007-2010, podaci su preuzeti iz studentske službe Ekonomskog fakulteta. Oni bi bili još nepovoljniji kad bismo vršili upoređivanje broja studenata na modulu Ekonomska analiza i politika sa opredeljenima za tri bazična programa poslovne ekonomije zajedno (Marketing, Trgovinski menadžment i marketing i Menadžment).

ekonomije (ekonomske preduzeća). U narednoj razvojnoj dekadi (preciznije do 1986/87) se na pojedinim magistarskim kursevima vrši dodatno diferenciranje na smerove (kao u slučaju kursa Poslovne ekonomije), dok kurs pod nazivom Opšta teorijska ekonomija ne pokazuje interesovanje i pomake u ovom smislu. Od ukupnog broja upisanih studenata (na šest magistarskih kurseva), tokom desetogodišnjeg perioda 35% njih se opredeljivalo za poslovnu ekonomiju, a samo 5,4 % za opštu teorijsku ekonomiju. Rezultat je i dramatičniji iskorak u broju odbranih teza iz poslovne ekonomije – čak četiri puta više nego u sferi opšte teorijske ekonomije.⁸ Situacija je nešto povoljnija u periodu 1987-1997. te je broj odbranih magistarskih teza u oblasti poslovne ekonomije „samo“ tri puta veći u odnosu na one iz sfere teorijske ekonomije.⁹

U periodu od četvrt veka (1961-1986) na Ekonomskom fakultetu su rađene doktorske disertacije iz skoro svih naučnih oblasti koje su bile predmet izučavanja. Ipak, najbrojnije su one iz domena primenjene ekonomije; odnos između broj disertacija iz poslovne ekonomije naspram onih koje tangiraju discipline teorijske ekonomije je u tom periodu 3:1¹⁰, da bi se u godinama naredne decenije ovaj odnos sveo na razumnih 50% više teza u poslovnoj ekonomiji.¹¹

Ako se na prvi pogled čini da se zaista nešto menjalo na bolje, bar kad je reč o teorijskoj ekonomiji, onda je neophodna napomena koja će rasvetliti pomenute promene. Naime, za razliku od perioda 1977-1987, kad su odsek Poslovne ekonomije od treće godine redovnih studija činile tri grupe usmerenja: za organizaciju, marketing, te finansije i računovodstvo, pri narednoj promeni nastavnog plana osamostaljuje se obrazovni profil za poslovne finansije i računovodstvo. Ova izmena je prirodno transferisana i na magistarske studije, te je Finansijsko-računovodstvena analiza prestala da bude smer u okviru poslovne ekonomije i postala je samostalna oblast. To posledično donosi nešto manje nepovoljan odnos broja teza na opštoj teorijskoj naspram poslovne ekonomije. U stvari, činjenično stanje i realni odraz odnosa snaga ova dva „suprotstavljena tabora“ je u celokupnom posmatranom periodu (1961-1997) nepromenjen – broj odbranih teza na poslovnoj ekonomiji je tri puta veći u odnosu na teorijsku ekonomiju.

Sa protekom još jedne decenije, broj kurseva menadžmenta se dramatično povećao, što uz marketing, ekonomiku, organizaciju i druge elemente vezane za preduzeće jača poslovnu ekonomiju, a teorijska ekonomija pod nazivom Makroekonomska analiza i transformacija jugoslovenske privrede ostaje prilično osamljena među nagomilanih 19 kurseva (70 godina Ekonomskog fakulteta, 2007, 54-55).

⁸ Obračun autora na osnovu: 50 godina Ekonomskog fakulteta, 1987, 73-79.

⁹ Obračun autora na osnovu: 60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 495-517.

¹⁰ Kalkulacija autora na osnovu: 50 godina Ekonomskog fakulteta, 1987, 82-86.

¹¹ Kalkulacija autora na osnovu: 60 godina Ekonomskog fakulteta, 1997, 485-495.

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

Učešće odbranjenih teza na kursovima poslovne ekonomije u ukupnom broju magistarskih radova u ovom periodu iznosi čak 43,65%, dok je učešće teza kojima su rukovodili predavači sa Katedre za ekonomsku teoriju i analizu samo 4,9%.¹² U isto vreme, broj doktorskih teza na poslovnoj ekonomiji je dva puta veći od onih na teorijskoj ekonomiji.

Navedeni podaci o broju studenata opredeljenih za usmerenja teorijske naspram poslovne ekonomije, te broj odbranjenih magistarskih i doktorskih teza u istim područjima ovde su poslužili kao ilustracija merljivih i materijalizovanih efekata procesa kontinuiranog potiskivanja teorijske ekonomije. Sad kad su nam konsekvence poznate, logično bi bilo da se vratimo na uzroke koji su pomenuti proces pokrenuli i/ili podsticali.

Uzroci lošeg pozicioniranja teorijske ekonomije

Da bismo valjano analizirali uzroke koji su direktno ili indirektno uticali na lošu pozicioniranost teorijske ekonomije, neophodno je iste podeliti u dve kategorije: interne, koji potiču iz okrilja same teorijske ekonomije i eksterne, koji su rezultatna pojedinačnog ili simultanog dejstva raznolikih faktora, poteklih iz ostalih domena ekonomije, ali i iz drugih nauka, ili jednostavno indukovanih sveukupnim društvenim promenama.

Podsetimo se u kratkim crtama događanja unutar teorijske ekonomije. Ekonomisti su dosta dugo bivali zabrinuti nesaglasjem unutar discipline, smatrajući da takva šarolikost ne daje mogućnost da je drugi percipiraju kao nauku, pa su ulagali velike napore da „kopiranjem“ metodologije prirodnih nauka obezbede epitet naučnosti. Potom je ekonomija crpela pokretačku snagu iz ideje o sopstvenom elitističkom statusu (u okviru korpusa društvenih nauka), što je, u krajnjoj instanci, rezultiralo pojačanom hijerarhijom i postepenim, a potom i naglim, slabljenjem heterogenosti ideja unutar same discipline i potpunim „ustoličenjem“ neoklasike kao *mainstream*-a. U obrazovanju ekonomista to se materijalizovalo u vidu „ugrađivanja“ neoklasične ekonomske teorije u temelje programa kao jedine koju studenti treba da znaju (Lee, 2007, 315), te posledično i sve prisutnijeg inkliniranja ka većem stepenu formalizma u studijskim programima ekonomije.¹³ Ovakva zbivanja u okrilju teorijske ekonomije su, sasvim sigurno, bila destimulativna za upisivanje studija ekonomije. A opet, neki od tih poteza su u izvesnoj meri bili iznuđeni i kompleksnošću novih tendencija u društvu. Naime, stalno rastuće potrebe korporacija u pogledu visoko kvalifikovanog rada su unele notu komercijalizacije u „hramove znanja“, a prateći efekat te komercijalizacije je bilo relativno smanjenje broja studenata ekonomije u odnosu na poslovne škole. Da

¹² Kalkulacija autora na osnovu: 70 godina Ekonomskog fakulteta, 2007, str 457-520.

¹³ *Mainstream* smatra da je matematičko rezonovanje od takve važnosti da bi ublažavanje insistiranja na korišćenju matematičkih metoda značilo isto što i odustajanje od mogućnosti da se ekonomija tretira kao nauka (Lawson, 2003. xvii)

bi zadržala svoju poziciju i prestiž, pa i pokazala se korisnom za biznis, ekonomija je prirodno posegnula za formalizacijom, te su modeliranje i raznolike kvantitativne tehnike prosto postali obavezni kao uslov ulaska u profesiju.

Imajući u vidu činjenicu da programi modula teorijske ekonomije kod nas još uvek nisu ekstremno formalizovani, čini se da su uzroci internog karaktera tek delimično „odgovorni“ za dugotrajno lošu pozicioniranost teorijske ekonomije. A ako na to dodamo i najmanju mogućnost da je dejstvo internih zbivanja modifikovano uticajima spolja, za očekivati je da našu pažnju u potpunosti fokusiramo na uzroke eksternog karaktera koji su presudni za trenutni status teorijske ekonomije.

Naime, po ugledu na univerzitete i fakultete iz inostranstva i domaće visokoškolske institucije su se priklonile komercijalizaciji, odnosno tzv. preduzetničkom duhu (koji je „ohrabrio i ozakonio takve inicijative“ - Bok, 2005, 21), pokušavajući da zarade sredstva od istraživačkih i obrazovnih aktivnosti (u vidu konsaltinga, projekata i kurseva zvanično koncipiranih u skladu sa potrebama privrede, a nezvanično tretiranih kao centara za ostvarenje zarade). Pošto se (barem kad je reč o ekonomskoj nauci) tesna povezanost privrede i fakulteta smatra nimalo zabrinjavajućom, kontinuiranom aktivnošću, koja profesorima pruža priliku da se upoznaju sa novonastalim problemima koji će pobuditi njihovo profesionalno interesovanje, te posredno uticati i na prekomponovanje nastavnih programa, onda se i različiti oblici produbljivanja pomenute saradnje posmatraju kao prirodni nastavak prethodnih procesa. Osim toga, sa stanovišta fakulteta je preduzimanje profitabilnih poduhvata opravdano, jer budžetsko finansiranje državnih fakulteta ni izdaleka ne podmiruje nivo sredstava neophodnih za normalno funkcionisanje ovih institucija (Slaughter, 1997) dok, s druge strane, profiti od komercijalnih aktivnosti donose korist svim učesnicima u obrazovnom procesu (time će se npr. finansirati istraživački poduhvati, kupovina računarske opreme, renoviranje slušaonica i slično).

Ipak, pored nesumnjive privlačnosti ovakve strategije, sasvim je uputno upozoriti i na njene mane, naročito u okolnostima ubrzane komercijalizacije. Problem sa nedostacima je što se ne iskazuju u novcu, već u mogućnostima ugrožavanja vrednosti akademske zajednice i kvaliteta obrazovanja. Reč je, pre svega, o mogućnosti podriivanja akademskih standarda. Naime, priklanjanje sveprisutnom trendu komercijalizacije može prouzrokovati veću posvećenost nastavnog kadra dodatnim, bolje plaćenim, aktivnostima nauštrb kvaliteta nastave na osnovnim (dodiplomskim) studijama. A koncipiranje sadržaja tipa „Kako napraviti biznis plan?“ isključivo kao komercijalnih kurseva može proizvesti rizike po reputaciju institucije, u smislu sumnji u aplikativnost programa osnovnih studija (pošto bi bilo izvodljivo i poželjno da se znanja poput ovih ponude redovnim studentima).

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

Ovakvo podrivanje akademskih standarda je u neposrednoj vezi sa komercijalizacijom. Ono je, naravno, prisutno i u drugim okolnostima. Recimo, kao posledica prilagođavanja standardima Bolonjske deklaracije, primetne su izvesne promene u kanonima ispitivanja. To podrazumeva veštačko (pritiskom institucije izazvano) „spuštanje kriterijuma“ u smislu da se profesori odvrću od ideje da ispituju znanje studenata o zahtevnijim pitanjima i problemima.

Takođe, Fakultet u nadmetanju za studente sa mnoštvom novoosnovanih privatnih fakulteta prenaglašava značaj biznisa, marketinga, menadžmenta i kroz kampanje za upis naglašava potencijalnim studentima koliko naša diploma vredi na tržištu. Na taj način se i pre upisa na fakultet potencira značaj materijalnih vrednosti, a potom se situacija dodatno komplikuje konstantnim apostrofiranjem priče o homo economicusu kao racionalnom biću koje se isključivo rukovodi profitnim interesom. Naravno, ponašanjem jedne institucije u skladu sa profitnom motivacijom ne dovodi se u pitanje usklađenost „reči i dela“, ali stvara se „klima“ u kojoj se usmerenja poput teorijske ekonomije smatraju, blago rečeno, manje vrednim.

U tom smislu se čini da nemilosrdni (bespoštedni) rast komercijalizacije zaista „menja prirodu akademskih institucija“ (Bok, 2005, 8), favorizujući samo praktične, utržive discipline, na račun ostalih, neaplikativnih oblasti.

No, bez obzira da li ovakve poduhvate posmatramo u gore pomenutom smislu (kao uže poimanje komercijalizacije), ili definiciju proširujemo (Brennan, 2008 ; Shumar, 1997) na način da ona obuhvata i druge trendove (uticaj širih ekonomskih procesa i poslovne kulture, pokušaje bespogovorne kvantifikacije svih elemenata obrazovnog procesa), čini se da smo ne samo svedoci, već i aktivni učesnici svojevrstne komodifikacije. Ista se u današnje vreme posmatra na dva načina: ili upućuje na to da su razmenske vrednosti potisnule upotrebne vrednosti ili, opštije, opisuje kako se potrošačka kultura infiltrirala u sve pore svakodnevnog života kroz niz suptilnih procesa (Gottdiener, 2000).

Zagovornici komodifikacije tvrde da se fakulteti sporo prilagođavaju zahtevima novog vremena, te da je eksperimentisanje sa tržišnim mehanizmom u ovoj oblasti poželjno jer unapređuje fleksibilnost, jača ekonomsku autonomiju visokoškolskih institucija, te povećava transparentnost funkcionisanja fakulteta i univerziteta (Teixeira i drugi, 2004, 344-345).

Po pravilu, raznovrsne ideje neposredno povezane sa tzv. usmeravanjem fakulteta na korisnike potiču iz sfere poslovne ekonomije. Upravo paradigma poslovno ekonomskog mišljenja tretira fakultete kao preduzeća (kojima rukovode menadžeri znanja), a koja se mere „prema njihovim tržišno usmjerenim rezultatima“ (Liessman, 2008, 69). Tu su i preko potrebni testovi i evaluacije, te rangiranja na osnovu istih, koja će nužno iznedriti potrebu formiranja „nezavisnih“ tela za sprovođenje jedne „orkestrirane“ i administrirane kontrole pedagoškog rada.

Eksterno uplitanje u način organizovanja i funkcionisanje fakulteta i univerziteta, po mišljenju nekih autora (Slaughter, 1997) znači redukovanje autonomije gore pomenutih institucija. Ipak, postoje i oni koji tvrde da ovakvi postupci ne „guše“ autonomiju u potpunosti (Maton, 2005, 697). Pretpostavimo, naime, da imamo dve vrste autonomije: pozicionu i relacionu. Prva sugeriše ko rukovodi visokim obrazovanjem, a druga na osnovu kojih principa se to radi. Ako tako posmatramo stvari, na prvi pogled zaista izgleda da smo svedoci redukcije relacione autonomije, ali da nema suštinske promene u pozicionoj autonomiji. Drugim rečima, visoko obrazovanje još uvek (bar na papiru) kontrolišu ljudi iz te oblasti, ali je povećano usmeravanje svih aktivnosti na osnovu principa koji potiču iz ekonomije (Maton, 2005, 700).

Međutim, ključni problem upravo i leži u činjenici da ništa od kontrolnih postupaka nije nastalo kao rezultat unutrašnje potrebe fakulteta ili univerziteta, već je eksterno zadato i preuzeto iz onog što nalaže poslovna (menadžerska) ekonomija. A političkim ugovorom iz kojeg je proizašla Bolonjska deklaracija, ono što je prećutno postojalo duži niz godina je jednim ovakvim aktom institucionalizovano i dodatno „ojačano“.

Obrazovanje je, dakle, prestalo da bude kolektivno društveno dobro o kojem „brinu“ akademske i profesionalne asocijacije; umesto toga, ono postaje roba na globalnom tržištu koje je, u ovoj situaciji, posrednik između obrazovanja i zaposlenja (Munch, 2010). Za društvo poput našeg, koje „kuburi“ sa nezaposlenošću, činjenica da svi imaju interes da studiraju (da uče učenja (tj. nametnutih zahteva za permanentnim obrazovanjem) radi), je dobrodošla zarad promovisanja vrednosti tržišta i odlaganja suočavanja sa (za njega) ključnim problemom – gde i šta će raditi oni koji završe fakultete.

A cilj svakog studenta je da napravi za sebe najpovoljniji izbor „položivih“ predmeta, da unapred kalkuliše kako da dođe do magičnog broja bodova (sa ili bez seminarskog i diplomskog rada, koji nose dva, odnosno četiri poena respektivno), e da bi takvom kombinatorikom što pre stigao do diplome (nezavisno o kvantumu i kvalitetu znanja koje sve to sa sobom nosi).

Ono što je najproblematičnije je činjenica da se pedagoške vrednosti marginalizuju, pa student ostaje pasivni slušalac, iako je aktivni potrošač (konzument). Zapravo, sveprisutni ekonomizam ovde postaje najočitije ispoljen: na fakultetima i univerzitetima vlada logika ciljevi/sredstva i obrazovanje u svrhu postizanja veće konkurentnosti. Na taj način se društveni procesi podučavanja i istraživanja transformišu u skup standardizovanih, merljivih proizvoda. A korišćenje indikatora ostvarenih performansi takođe doprinosi ovom postvarenju obrazovnog procesa (Ball, 2004, 14).

Pozivanje na dejstvo tržišnih zakonitosti ostaje i dalje savršen izgovor zašto se, na primer, na poslovima kreditnog referenta preferiraju i zapošljavaju visokoobrazovani a ne oni koji su završili srednju školu odgovarajućeg profila

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

(banka će za „iste novce“ dobiti diplomiranog ekonomistu, pravdajući se oštrom konkurencijom za svako radno mesto).¹⁴ Imajući sve navedeno u vidu, srednjoškolicima neće preostati ništa drugo do da odluče da studiraju – po svaku cenu. Pokoravajući se diktatu aktuelne iskoristivosti, opredeliće se za fakultet koji nudi „utrživu“ diplomu – na primer ekonomski, te za usmerenje sa kojim je izvesnost iznalaženja posla (ne ma kakvog, već bolje plaćenog) daleko veća.

Zbog toga, između ostalog, oponenti komodifikacije potenciraju da je pretvaranje univerziteta u „fabrike znanja“ u kojima je novac dobio primat nad akademskim idealima (Bok, 2005, 22), odnosno tržište vlast nad visokim školstvom (Aronowitz, 2000, 164) dovelo do toga da se učenje i istraživanje posmatraju kao sredstva za ostvarivanje praktičnog cilja, te da se vrednuju isključivo na osnovu mogućnosti da se transferišu u gotovinu (Shumar, 1997, 5). U takvoj situaciji su u vrlo lošoj poziciji svi oni koji i dalje veruju (i ponašaju se u skladu sa svojim uverenjima) da je svrha bavljenja naukom potraga za istinom i znanjem. Zapravo, generalno se u takvoj situaciji potcenjuje značaj onih predmeta koji nisu korisni za pronalaženje posla. Zato i nisu iznenađujući načini na koji se koncipiraju nastavni planovi i programi, odnosno, u našem slučaju, istiskivanje teorijske ekonomije u korist njenog poslovnog pandana.

Zaključak

Analizom svih dosadašnjih nastavnih planova Ekonomskog fakulteta u Beogradu ustanovili smo da je potiskivanje teorijske ekonomije u istim predstavljalo dugotrajan, uglavnom kontinuiran i do sada, sveukupno gledajući, jednosmeran proces. Rezultanta istog je i njena loša pozicioniranost naspram poslovne ekonomije. Ovakav status teorijske ekonomije u nas prouzrokovan je i indukovana eksternim uzrocima i to predominantno onim poteklim iz sfere menadžerske (poslovne) ekonomije.

Preusmeravanjem obrazovnih ciljeva na veštine, sposobnosti i kompetencije izvršeno je „uniformisanje“ svih elemenata obrazovnog procesa kako bi se omogućio menadžment (i neki oblik teledirigovanja) znanjem. U takvom procesu ekonomizacije znanja, razmenske vrednosti su skoro u potpunosti potisnule upotrebne vrednosti. A naglašavanje prednosti komercijalizacije je toliko uzelo maha da se previđaju, ili u potpunosti negiraju, njene mane. Suština je u tome da su pogodnosti primene iste vrlo opipljive i uglavnom kratkoročno ostvarive, a opasnosti koje nosi sa sobom nekvantifikabilne i vrlo izvesne, ali na dugi rok, kao posledica „kumulativnih efekata sličnih aktivnosti“ (Bok, 2005, 114).

U situaciji u kojoj ne postoji metod za procenu šta su studenti zaista naučili, u okolnostima od pamtiveka prisutnoj tendenciji potcenjivanja značaja

¹⁴ Munch (2010) takođe tvrdi da dodiplomske studije (BA courses) masovno služe kao dodatna kvalifikacija za radna mesta koja zahtevaju srednju stručnu spremu.

posvećenih predavača, sasvim je prirodno očekivati da se i jedni i drugi rukovode logikom „isplativosti“ njihovih poteza na kratak ili srednji rok.

Hvatanje u koštac sa ovim problemom, prema tome, nije nimalo naivan zadatak, pošto su trendovi povezani sa biznisom i menadžmentom daleko prevazišli nivo ekonomskih fakulteta i proširili se na sve sfere visokoškolskog obrazovanja. U ovakvoj situaciji skoro da je irelevantno ko je „podmetnuo požar“, pošto se „vatra“ proširila neslućenom brzinom. Otuda je teško poverovati u ideju da bi se reverzibilnost procesa potiskivanja teorijske ekonomije mogla postići samo individualnim i sporadičnim akcijama. Iste bi morale biti masovnije, te simultano pokrenute i implementirane. No, pitanje je jesmo li tom zadatku dorasli ?

Reference

1. Aronowitz, S. (2000) *The Knowledge Factory: Dismantling the Corporate University and Creating the Higher Learning*. Boston: Beacon Press.
2. Ball, S. (2004), Education for Sale! The Commodification of Everything?, King's Annual Education Lecture. University of London.
<http://www.epicpolicy.org/files/CERU-0410-253-OWI.pdf> [20.11.2011.]
3. Bok, D. (2005) *Univerzitet na tržištu - komercijalizacija visokog školstva*. Beograd: Clio.
4. Brennan, J. (2008) Higher education and social change. *Higher Education*, 56(3): 381-393.
5. Crainer, S., Dearlove, D. (1999) *Gravy Training: Inside the Business of Business Schools*. San Francisko: Jossey-Bass Publishers.
6. Gottdiener, M., (ed.), (2000), *New Forms of Consumption: Consumers, Culture and Commodification*. Maryland: Rowman and Littlefield.
7. Guerrien, B. (2003) Is there anything worth keeping in standard microeconomics?, in: Fullbrook, E. (ed) *The crisis in economics*: 104-108. London: Routledge.
8. Lawson, T. (2003) *Reorienting Economics*. London: Routledge.
9. Lee, F.S. (2007) The Research Assessment Exercise: the state and the dominance of mainstream economics in British Universities. *Cambridge Journal of Economics*, 31(2): 309-325.
10. Liessmann, K.P. (2008) *Teorija neobrazovanosti – zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
11. Maton, K. (2005) A question of autonomy: Bourdieu's field approach and higher education policy. *Journal of Education Policy*, 20(6): 687-704.
12. Munch, R. (2010) Bologna, or The capitalization of education. www.eurozine.com [20.11.2011.]
13. Nightingale, J. (2003) An alternative framework for economics, in: Fullbrook, E. (ed.) *The crisis in economics*: 180-183. London: Routledge.
14. Slaughter, S., Leslie, L. (1997) *Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
15. Shumar, W. (1997) *College for Sale: A Critique of the Commodification of Higher Education*. London and Washington: Falmer Press.
16. Teixeira, P., Jongbloed, B., Dill, D., Amaral, A., (eds.) (2004) *Markets in higher education: Rhetoric or reality?* Dordrecht: Kluwer Publishers.

Dezavuisanje teorijske ekonomije: uzroci i posledice

17. Vujaklija, M. (1996/97) *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
18. 40 godina Ekonomskog fakulteta u Beogradu (1977) Beograd: Ekonomski fakultet Beogradskog Univerziteta.
19. 50 godina Ekonomskog fakulteta u Beogradu (1987) Beograd: Ekonomski fakultet Beogradskog Univerziteta.
20. 60 godina Ekonomskog fakulteta u Beogradu (1997) Beograd: Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet.
21. 70 godina Ekonomskog fakulteta u Beogradu (2007) Beograd: Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet.

DISAVOWAL OF THEORETICAL ECONOMICS: CAUSES AND CONSEQUENCES

Abstract: The paper analyzes all previous curricula of the Faculty of Economics in Belgrade. In its longstanding tradition, they were (and still are) often changed for the purpose of forming different profiles of economists. A progress that has been made through the reforms undertaken includes minor amendments and “cosmetic” corrections, as well as the radical “cuts” that refer to the structure of curricula (and/or content of the courses). Differentiation of economic disciplines, changes in the names of subjects and courses were mainly caused by exogenously initiated impulses. The aim of this paper is to show that, despite the undoubted improvements (adjustments made in compliance with the applicable world-wide standards), theoretical economy experienced the deterioration of its general position (and particularly in relation to the business economy), caused by (among other things) commodification of educational process.

Key words: theoretical economics, business economics, reforms of curricula, commodification